

Results. *On the basis of the conducted research scientifically methodical approach is offered, that allows to determine the nature of rent relations, to follow the evolution of rent theory. From the modern approaches to the theory of rent, taking into account the variety of modern forms of rent profit, in the work is offered classification of rent on the criterion of the rent resource, where is introduced the attempt of correlation of economical (natural and unnatural) and uneconomical (unnatural) rent. It is found out that development of economy and society, reduction of stocks of natural resources, appearance and wide attracting of new kinds of resources (material and immaterial) stipulated forming of great number of various kinds of rents among which the bigger role plays unnatural rent, namely uneconomical quasirente.*

Scientific novelty. *Scientifically methodical approach to definition of concept «rent» is improved, it is based on clearing up history of development understanding of content of rent in the works of representatives of different, schools and directions of economic theory. It was determined: from the position of classical approach firstly natural rent, namely land rent, appeared; on neoclassic opinion, rent is a super profit from the use of any economic resource; from position of institutionalism it is a profit on the size of which endogenous and exogenous factors influence. It was found out that generally accepted among scientists understanding of conditions of appearing rent is monopolization of the rent resource (monopoly on resource as on the object of private proprietorship). It was offered classification of modern types of rent after the criterion of the rent resource, where is given an attempt to determine correlation of economical and uneconomical, natural and unnatural types of rent. It is expedient to consider quasirente which is unnatural rent as economical and uneconomical.*

Practical value. *The got results can put in basis of subsequent scientific researches and practically-oriented elaborations, and also used in an educational process in the economic institutes of higher education at studying course «Economic Theory».*

Key words: *rent, theory of rent, economic rent, natural rent, quasirente.*

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук, проф. Горожанкіною М.Є. Дата надходження рукопису 16.07.2013 р.

УДК 331.105:106

Оксана Руденок, канд. екон. наук

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна,
e-mail: oksanarudenok@rambler.ru

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Oksana Rudenok, Cand. Sc. (Econ.)

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine,
e-mail: oksanarudenok@rambler.ru

SOCIAL RESPONSIBILITY: REALITIES AND PROSPECTS

Мета. *Мета статті полягає в дослідженні фактичного стану соціальної відповідальності в Україні та визначенні перспектив її розвитку.*

Методика. У процесі дослідження використано: історичний метод (для розгляду виникнення та формування категорії «соціальна відповідальність»), методи теоретичного узагальнення і порівняння, аналізу і синтезу (для виділення і обґрунтування рівнів соціальної відповідальності, визначення негативних явищ, що стримують розвиток соціальної відповідальності), структурно-функціональний метод (для обґрунтування залежності між соціальною відповідальністю та фінансовою стійкістю бізнесу).

Результати. На підставі дослідження запропоновано заходи, реалізація яких доцільна для підприємств, що зацікавлені у побудові соціально відповідального бізнесу. Визначено перешкоди для активного розвитку соціальної відповідальності в Україні.

Наукова новизна. Удосконалено науково-методичний підхід до визначення взаємозалежності між реалізацією соціальної відповідальності і досягненнями суб'єктами господарювання високих фінансових результатів, використання якого, на відміну від наявних, створює передумови для врахування фінансових і соціально-економічних інтересів соціальних партнерів.

Практична значущість. Отримані результати спрямовані на формування умов для побудови в Україні соціально орієнтованого бізнесу та суспільства в цілому.

Ключові слова: соціальна відповідальність, соціальні проекти, соціальне партнерство, якість життя, фінансова стійкість, соціальна активність, фінансування.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку фінансових відносин у системі соціального партнерства в Україні пріоритетним напрямом взаємодії суб'єктів є, перш за все, реалізація соціально значущих завдань на підставі взаємної відповідальності. Недоліком на шляху побудови соціально орієнтованого суспільства є те, що соціальні питання вирішує переважно держава, тоді як в умовах соціалізації суспільства держава має виконувати більшою мірою регуляторну роль, перекладаючи права та обов'язки забезпечення і поступового підвищення рівня і якості життя населення на приватні структури, створюючи при цьому належні умови для стимулювання такої діяльності. На сьогодні вже стає зрозумілим, що побудова фінансово стабільного бізнесу неможлива без підвищення його соціальної спрямованості. І, звичайно, слід визнати, що створення відповідних підстав для соціальної орієнтації підприємств зараз є неодмінною часткою здійснювання ринкових реформ і розвитку соціального партнерства. Для остаточного впровадження положень соціальної відповідальності у практику діяльності вітчизняних підприємств необхідна тісна взаємодія всіх сторін соціального партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність побудови соціально відповідальних відносин, безумовно, усвідомлюється суспільством. Підтвердженням тому є ряд наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, серед яких, зокрема, слід відзначити Ж. Балабанюк [1], М. Бутко [2], У. Волинець [3], З. Галушку [4], І. Гончарову [5], В. Євтушенко [6], Е. Коренева [7], Л. Лазоренко [8], І. Римар [9], О. Сиченко [10]. Цікавим є і те, що проблема розглядається не тільки з наукової точки зору, свідченням чому є погляди практиків, керівників підприємств і провідних фахівців, які описують проблеми, що постають перед соціально орієнтованим підприємством, а й бачення тих перспектив, які такі підприємство отримує. Значні дослідження в цьому напрямку ще раз доводять потребу у підвищенні соціальної спрямованості економічних процесів у країні.

Мета поданої статті полягає в дослідженні фактичного стану соціальної відповідальності в Україні та визначенні перспектив її розвитку.

Виклад основного матеріалу досліджень. Категорія соціальної відповідальності з'явилася у 50-х рр. XX ст. [6] і на сьогодні є досить поширеною в розвинених країнах. Слід зауважити, що радянський період характеризувався потужною соціальною складовою підприємств, установ, організацій, на які покладалися обов'язки часткового фінансування соціальної інфраструктури. Майже кожне підприємство мало на своєму балансі дитячі садки, клуби, бібліотеки, будинки відпочинку тощо, і, звичайно, наймані працівники отримували можливість або безкоштовно, або за малу плату користуватися ними. Період здобуття Україною незалежності і переходу до побудови ринкових відносин обумовив фінансову кризу цілого ряду великих і середніх підприємств, соціальні дії яких були зведені до виплати заробітної плати працівникам та відповідних податків і зборів до бюджету.

На сьогодні в Україні розвиток соціальної відповідальності підприємств відбувається стихійно і майже не регулюється з боку держави, хоча логічно, що кошти соціально орієнтованих суб'єктів підприємництва можуть стати значною альтернативою фінансуванню соціальних програм.

Для сучасного розвитку соціальної відповідальності в Україні характерними є три факти, які пояснюють повільність її впровадження у загальну практику:

1. Нерівномірність розвитку суспільної відповідальності, що підтверджується прийняттям принципів соціальної відповідальності небагатьма вітчизняними підприємствами, переважно тими, які або здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, або потребують державних гарантій чи підтримки. Поряд із цим є чимала кількість підприємств, які несвоєчасно сплачують заробітну плату, не створюють належних умов праці, порушують умови колективних договорів тощо. Безумовно, така диференціація обумовлює поширення соціальної напруженості в суспільстві.

2. Невиконання багатьма суб'єктами підприємництва правових вимог щодо оплати і умов праці через їх незадовільний фінансовий стан і недостатній контроль з боку держави.

3. Переважне ставлення до внутрішньої соціальної відповідальності, коли рішення щодо фінансування соціальних заходів приймаються самостійно без участі державних органів. Тобто суб'єкти підприємництва мають невеликий ступінь довіри до держави і місцевих органів, що, у свою чергу, гальмує розвиток соціально партнерських відносин.

Незважаючи на недостатню розвиненість соціальної відповідальності підприємств в Україні, можна виокремити три рівні, які дозволяють казати про зародження ідей соціальної відповідальності. Перший рівень характеризується практикою надання роботодавцями найманим працівникам соціальних благ, другий рівень соціальної відповідальності представлений участю у благодійництві, третій рівень тільки починає розвиватися в Україні і проявляється через соціальне партнерство держави і приватних структур у ході фінансування та реалізації соціальних завдань.

Створення сприятливого підґрунтя для сприяння розвитку соціальної відповідальності на сьогодні є нагальною необхідністю. Це обумовлено тим, що система соціального партнерства реалізується в нестійких, а іноді несприятливих умовах. До негативних явищ, що стримують розвиток соціальної відповідальності, можна віднести:

- зниження рівня і якості життя населення;
- значна диференціація доходів населення, існування соціальної напруженості в суспільстві;
- наявність поганих умов праці, випадки порушення трудового законодавства щодо забезпечення безпеки праці;
- масова міграція вітчизняних фахівців, зокрема висококваліфікованих, за кордон;
- орієнтація соціальної політики держави на соціально вразливі категорії населення;
- високий рівень тінізації ринку праці і економіки країни в цілому.

Не можна стверджувати, що соціальна відповідальність не притаманна українському суспільству, проте частіше за все вона проявляється у фінансуванні державою або органами місцевої влади соціальних проектів. Деякі регіони, у яких найбільшою мірою розвинені соціально партнерські відносини, надають соціально відповідальним підприємствам певних преференцій (дозвіл на будівництво, державні і соціальні замовлення, переваги в тендерах, політичні гарантії тощо), отримуючи замість цього фінансову підтримку реалізації соціальних програм або фінансування об'єктів соціальної інфраструктури.

Фінансові відносини соціально відповідального підприємства будуються в колі соціального партнерства. Так, випадки дії підприємства зорієнтовані, по-перше, на фінансову підтримку реалізації державних соціальних завдань, сприяння розвитку соціальної інфраструктури, благодійництво (зовнішня соціальна відповідальність), а по-друге – на надання додаткових матеріальних і нематеріальних благ персоналу з метою підвищення якості життя та відповідно зацікавленості в результатах праці (внутрішня соціальна відповідальність).

Реалізація зовнішньої соціальної відповідальності здійснюється на підставі соціального діалогу між соціальними партнерами і, як правило, не обмежується захистом соціально-трудових відносин, а може навіть виходити за їх сферу. Так, у цьому контексті предметом взаємодії соціальних партнерів може бути:

- якість продукції, товарів, робіт, послуг;
- часткове або повне фінансування об'єктів культури, спорту, освіти, охорони здоров'я тощо;
- нові робочі місця;
- благодійні програми і акції;
- підтримка малого та середнього бізнесу;
- регіональні та державні інвестиційні проекти модернізації об'єктів основних фондів, спрямовані на підвищення безпеки праці і зниження шкідливості виробництв та ін.

Внутрішня соціальна відповідальність обмежує коло партнерів лише роботодавцем і найманими працівниками, надаючи державі роль регулятора їх

відносин. Як правило, внутрішня відповідальність спрямована на забезпечення стабільності виплати і поступового підвищення заробітної плати, створення належних умов праці, фінансування навчання та підвищення кваліфікації працівників, надання соціальних пакетів тощо.

Визнання соціальної відповідальності на регіональному, державному рівнях, а також у міжнародному просторі потребує від вітчизняних підприємств упровадження стандарту SA 8000 «Соціальна відповідальність», вимоги якого ґрунтуються на конвенціях Міжнародної організації праці, конвенції Організації Об'єднаних Націй щодо прав дитини та Всесвітній декларації прав людини. Перевагою стандарту є те, що отримання такого сертифікату можливе й для середніх і малих підприємств. Цей стандарт висуває низку вимог до соціально відповідальних підприємств: дитяча праця, примусова праця, здоров'я і безпека, свобода об'єднань і право на колективні трудові договори, дискримінація, дисциплінарні стягнення, робочий час, оплата праці, система менеджменту.

Отже, вважаємо, що на сьогодні соціальна відповідальність має стати невід'ємним компонентом фінансової стійкості будь-якого бізнесу, відіграючи одночасно важливу роль в розвитку суспільства. Орієнтація підприємців на побудову соціально відповідального бізнесу визначає необхідність реалізації таких заходів:

- формування відповідної правової бази регулювання і стимулювання соціальної відповідальності; визначення державних пріоритетів;
- створення умов для соціально відповідальних підприємств для отримання сертифікату за стандартом SA 8000;
- популяризація в засобах масової інформації, під час організації семінарів, конференцій, конкурсів ідей соціального партнерства через підвищення зацікавленості суб'єктів підприємництва і громадських організацій у соціальній активності;
- запровадження соціального аудиту як засобу визначення ступеня корпоративної соціальної відповідальності;
- розширення щорічної фінансової звітності суб'єктів показниками соціальної звітності.

Слід розуміти, що існує тісний взаємозв'язок між реалізацією соціальної відповідальності і досягненням головної мети господарської діяльності будь-якого підприємства, який полягає в отриманні високих фінансових результатів. Соціальна орієнтація підприємства можлива тільки у випадку фінансової стабільності і постійного нарощування фінансового потенціалу. З іншого боку, продуктивність праці і людський капітал є одним із факторів впливу на результативність підприємства. У той же час підприємства, що орієнтовані виключно на максимізацію економічних вигід, не сприймають соціальну відповідальність як можливість виходу на нові ринки, залучення висококваліфікованих спеціалістів, розглядаючи її виключно як джерело необґрунтованого збільшення витрат і перешкоди до максимізації прибутку.

Сучасна фінансова криза значно збільшила несприятливі тенденції, і деякі підприємства розглядають будь-які можливості скорочення витрат, часто вбачаючи їх джерело у зменшенні заробітної плати, звільненні працівників і зни-

женні соціальних послуг (якщо такі надавалися). Зрозуміло, що фінансово нестійке, неконкурентоспроможне і збиткове підприємство навряд чи буде соціально активним. У цій ситуації визначальна роль у створенні умов щодо відновлення фінансової стійкості підприємств, зміцнення їх конкурентоспроможності повинна належати державі, адже підприємництво і державу не можна розглядати автономно: фінансово результативні підприємства є основою добробуту нації, а держава, відповідно – це гарант створення сприятливого бізнес-клімату.

Висновки. Отже, формуючи сприятливі умови для здійснення підприємницької і інвестиційної діяльності, держава тим самим створює підстави до розвитку потужного національного капіталу, без якого неможливе досягнення макроекономічного добробуту. При цьому економічний діалог між державою і підприємцями набуває форми реалізації завдань соціального партнерства, коли вирішення економічних інтересів є компонентом вирішення соціальних завдань.

Список літератури / References:

1. Балабанюк Ж.М. Взаємозв'язок корпоративної соціальної відповідальності та політики руху персоналу організації / Ж.М. Балабанюк // Економіка та держава. – 2012. – № 3. – С. 25-28.
Balabaniuk, Zh.M. (2012), "The relationship of corporate social responsibility policy and organization of personnel", *Ekonomika ta derzhava*, no. 3, pp. 25-28.
2. Бутко М. Генезис соціальної відповідальності бізнесу та її становлення в Україні / М. Бутко, М. Мурашко // Економіка України. – 2009. – № 7. – С. 74-85.
Butko, M. and Murashko, M. (2009), "The genesis of CSR and its development in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no. 7, pp. 74-85.
3. Волинець У. Моделі соціальної відповідальності / У. Волинець // Вісник Львівського національного аграрного університету. – 2013. – № 20. – С. 117-122.
Volynets, U. (2013), "Models of Social Responsibility", *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, no. 20, pp. 117-122.
4. Галушка З.І. Організаційний механізм соціально відповідального бізнесу / З.І. Галушка // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 6 (133). – С. 178-183.
Galushka, Z.I. (2012), "Organizational mechanism of socially responsible business", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 6, pp. 178-183.
5. Гончарова І. Соціальна відповідальність як основа конструктивного діалогу суб'єктів соціального партнерства / І. Гончарова // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2012. – № 2. – С. 57-63.
Honcharova, I. (2012), "Social responsibility as a basis for constructive dialogue subjects of social partnership", *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, no. 2, pp. 57-63.
6. Євтушенко В.А. Оцінка корпоративної соціальної відповідальності: методи, об'єкти, показники / В.А. Євтушенко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2013. – № 46. – С. 53-63.

- Yevtushenko, V.A. (2013), "Evaluation of Corporate Social Responsibility: methods, objects, figures", *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "KPI". Tekhnichniy prohres ta efektyvnist vyrobnytstva*, no. 46, pp. 53-63.
7. Коренєв Е.Н. Корпоративне управління та культура соціальної відповідальності корпорації / Е.Н. Коренєв // *Відповідальна економіка*. – 2012. – Вип. 4. – С. 128-130.
- Korenev, E.N. (2012), "Corporate governance and corporate social responsibility culture", *Vidpovidalna ekonomika*, no. 4, pp. 128-130.
8. Лазоренко Л.В. Корпоративна соціальна відповідальність як інноваційна стратегія бізнесу / Л.В. Лазоренко // *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. Сер.: Економіка і менеджмент. – 2013. – № 1. – С. 89-96.
- Lazorenko, L.V. (2013), "Corporate Social Responsibility as Business Strategy Innovation", *Visnyk Skhidnoievropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu*. Ser.: *Ekonomika i menedzhment*, no. 1, pp. 89-96.
9. Рymar І.А. Соціальна відповідальність у системі корпоративного управління / І.А. Рymar // *Вісник Хмельницького національного університету*. Сер.: Економічні науки. – 2010. – № 2, Т. 1. – С. 65-67.
- Rymar, I.A. (2010), "Social responsibility in corporate governance", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytu*. Ser.: *Ekonomika*, Vol. 1, no. 2, pp. 65-67.
10. Сиченко О.О. Ситуаційний аналіз стану і можливостей реалізації концепції державного сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні / О.О. Сиченко // *Вісник Академії митної служби України*. Сер.: Державне управління. – 2011. – № 2. – С. 35-40.
- Sychenko, O.O. (2011), "The situational analysis and the feasibility of the concept of the state to promote socially responsible business in Ukraine", *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy*. Ser.: *Derzhavne upravlinnia*, no. 2, pp. 35-40.

Цель. Цель статьи состоит в исследовании фактического состояния социальной ответственности в Украине и определении перспектив ее развития.

Методика. В процессе исследования использованы: исторический метод (для рассмотрения возникновения и формирования категории «социальная ответственность»), методы теоретического обобщения и сравнения, анализа и синтеза (для выделения и обоснования уровней социальной ответственности, определения негативных явлений, сдерживающих развитие социальной ответственности), структурно-функциональный метод (для обоснования зависимости между социальной ответственностью и финансовой устойчивостью бизнеса).

Результаты. На основании проведенного исследования предложены меры, реализация которых целесообразна для предприятий, заинтересованных в построении социально ответственного бизнеса. Определены препятствия для активного развития социальной ответственности в Украине.

Научная новизна. Усовершенствован научно-методический подход к определению взаимосвязи между реализацией социальной ответственности и достижениями субъектами предпринимательства высоких финансовых результатов, использование которого, в отличие от существующих, создает предпосылки для учета финансовых и социально-экономических интересов социальных партнеров.

Практическая значимость. Полученные результаты направлены на формирование условий для построения в Украине социально ориентированного бизнеса и общества в целом.

Ключевые слова: социальная ответственность, социальные проекты, социальное партнерство, качество жизни, финансовая устойчивость, социальная активность, финансирование.

Objective. The objection of this article is to investigate the actual state of social responsibility in Ukraine, and perspectives of its development.

Methods. The study used: historical method (to consider the origin and formation of the category of “social responsibility”), the methods of theoretical generalization and comparison, analysis and synthesis (to isolate and study the levels of social responsibility, identifying negative phenomena, impeding the development of social responsibility), structurally functional method (to justify the relationship between social responsibility and financial stability of the business).

Results. Based on this study proposed measures, implementation of which is suitable for companies interested in building a socially responsible business. Identified obstacles to the active development of social responsibility in Ukraine.

Scientific novelty. Improved scientific and methodical approach to determining the relationship between the implementation of the social responsibility of business entities and achievements strong financial performance, the use of which, unlike existing, creates prerequisites for accounting for financial and socio-economic interests of the social partners.

Practical value. The results obtained are aimed at creating conditions for building in Ukraine socially oriented business and society as a whole.

Key words: social responsibility, social projects, social partnership, quality of life, financial stability, social activity, funding.

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук, проф. Фоміною М.В. Дата надходження рукопису 16.07.2013 р.